

УДК 332.012

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ ПІД ВПЛИВОМ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

Дмитрієв В.С.

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

E-mail: v.s.dmitriyev@gmail.com

Стаття присвячена дослідженню досвіду щодо формування сучасної системи взаємодії з транснаціональними банками у країнах, що розвиваються, обґрунтовуються фінансові механізми забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: транснаціональні банки, країни з перехідною економікою, міжнародна конкурентоспроможність, іноземні інвестиції, економічне зростання, економічні ризики, фінансова лібералізація, країни з ринками, що формуються.

ВСТУП. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується глибокими трансформаційними перетвореннями у міжнародних фінансових відносинах, пов'язаними з наслідками останньої хвилі економічної глобалізації на межі ХХ-ХХІ-го ст., яка відзначалась пошквалюванням руху капіталу між індустріальними країнами та країнами з транзитивною економікою. З одного боку значні за обсягами потоки капіталу асоціювалися з високими темпами зростання, з іншого – країни з ринками, що формуються, протягом того ж періоду зазнавали значних серйозних макроекономічних і соціальних витрат, відчували періодичні падіння темпів зростання унаслідок фінансових криз 1998-99 рр., 2001-2002 рр. та 2008-2009 рр. які мали як локальний, так і глобальний характер.

Поглиблення сучасної світової економічної кризи актуалізувало наукову проблематику конкурентоспроможності національних економік, рівень якої в умовах глобальної фінансової нестабільності, як правило, знижується. Інтенсивність такого зниження залежить, з одного боку, від рівня розвитку економічного потенціалу, ступеню відкритості національно-господарської системи, а з іншого боку, від ефективності державної валютно-фінансової політики здатної адекватно реагувати на зовнішні загрози та небезпеки, тим самим мінімізуючи негативний вплив міжнародного руху капіталу на господарський сектор.

Як наслідок, особливого значення набуває виявлення оптимальних шляхів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах взаємодії з транснаціональним банківським капіталом, який є на сучасному етапі провідним агентом фінансової глобалізації. Саме забезпечення достатніми обсягами фінансових ресурсів, необхідних для всіх суб'єктів господарювання і населення, створення умов збалансованості і якості системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, захищеності від зовнішніх негативних факторів, а також здатність національної грошово-кредитної політики забезпечувати захист національних економічних інтересів в умовах проникнення міжнародного

банківського капіталу містить комплексну оцінку стану найважливіших показників конкурентоспроможності економіки.

З позицій конкурентоспроможності економіки країни ще не використані повною мірою резерви й можливості фінансово-кредитної сфери. Тому підвищення її ролі представляється одним з найважливіших завдань. Теоретико-методологічні засади забезпечення конкурентоспроможності національної економіки розглядаються в роботах вітчизняних вчених: Базилюка Я.Б., Будкіна В.С., Власюка О.С., Гейця В.М., Жаліла Я.А., Новицького В.Є., Мозгового О.В., Рогача О.І., Філіпенка А.С., Циганова С.А., Шниркова О.І. та ін. Значення фінансово-кредитної сфери в рішенні стратегічних задач країн, з ринками, що формуються розглядаються такими іноземними дослідниками: Багваті Дж., Едісона Г., Ейхенгріна Б., Клейна М., Левіна Р., Лорша Д., Мілгрома П., Обстфельда М., Оліві Г., Саммерса Л., де Свана Т. та ін.

Однак переважна більшість наукових праць, присвячених розгляду аспектів взаємодії національних економік з міжнародним банківським капіталом зорієнтована на дослідження загальних тенденцій здійснення заходів, спрямованих на обмеження мобільності капіталу, що можуть спричинити втрату інвестицій та уповільнення темпів економічного зростання. Менше уваги приділяється аналізу проблем здатності валютно-фінансових чинників, спрямованих на створення потенційних переваг проникнення транснаціонального банківського капіталу, компенсувати можливі ризики.

Метою данної статті є дослідження досвіду щодо формування сучасної системи взаємодії з транснаціональними банками у країнах з перехідною економікою, що здатна впливати на забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ. Сучасні дослідження проблематики формування конкурентних позицій базуються на наявності в країні розвинутої інфраструктури фінансового ринку, капітальних чинників виробництва та новітніх нематеріальних ресурсів, які формують потенціал для досягнення стабільного економічного зростання в умовах постіндустріального господарського розвитку [4, с. 141].

Зокрема, на думку вітчизняного дослідника В.М.Гейця фінансово-кредитна сфера створює можливість ефективного функціонування національної економічної системи і рішення соціальних проблем, її основними задачами є захист національних фінансових інтересів, контроль над обсягами використовуваних фінансових ресурсів усіма суб'єктами господарювання і населенням. Фінансово-кредитна сфера створює умови для розвитку галузей промисловості, посилення їх конкурентних позицій, фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок як необхідного інструменту конкуренції на сучасному етапі [1, с. 7].

Автор погоджується з науковими поглядами Р.Левіна, що в системі координат економічного розвитку домінуючою складовою виступає нарощення фінансових ресурсів з метою трансформації національно-господарських систем, які здатні протягом певних періодів (або етапів) вийти на рівень самопідтримуючого

зростання, а розвиток фінансової системи є попередником і необхідною умовою для сталого зростання та успішної економічної трансформації у нових ринкових економіках. Зокрема, можна стверджувати, що поточний рівень фінансового розвитку (в році t) є базисом майбутніх темпів економічного зростання, рівня накопичення капіталу та технологічних змін (в році $t + n$, $n = 1, 2, \dots$). Відповідно, для темпів економічного зростання Y на основі фінансових чинників в певному періоді ринкових трансформацій буде вірною тотожність

$$Y^{t+n} = f(RFs_t, XFs_t) \quad (1)$$

де RFs_t – капіталовіддача наявних власних і залучених фінансових ресурсів; XFs_t – інфраструктурне забезпечення ефективного функціонування всіх секторів фінансового ринку та формування сучасної регуляторної системи [11].

За таких умов засади забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн з перехідною економікою мають концентруватися у засобах державного впливу фінансового характеру, спроможних забезпечити мультиплікаційний ефект в реальному секторі національної економіки. Ефективність взаємодії з транснаціональним банківським капіталом визначається здатністю надавати імпульси розвитку нової ланки техніко-економічної системи, що містить у собі потенціал розгортання кластера інновацій. Адже, саме завдяки інноваціям створюється реальна основа більш швидкого переходу національних економік в режим стабільного функціонування, активного позиціонування на світових ринках під час виходу зі стану кризи. Через інновації слід також розглядати переорієнтацію національної економіки з сировинного приладку світового господарства на його активного учасника як суб'єкта, спроможного формувати емну та асортиментну пропозицію товарів високого ступеню переробки.

Позитивна динаміка надходження прямих іноземних інвестицій у період 2005-2010 рр. навіть у кризові для світової економіки 2008-й та 2009-й роки не стала чинником переходу на інноваційно-інвестиційну модель розвитку та глибоких структурних трансформацій в економіці України, а лише свідчила про лібералізацію фінансового режиму (рис. 1). Лише у 2009 році почалося уповільнення надходжень інвестицій, які склали 72% у порівнянні з 2008 роком. Крім того, слід відзначити, що 22,4% загальних обсягів іноземних інвестицій надійшли саме у фінансово-банківський сектор і майже зрівнялись з обсягами капіталовкладень в промисловість (22,5%) [15; 16].

Оптимізацію взаємодії з транснаціональним банківським капіталом у такому разі слід розглядати з точки зору створення сприятливих умов для розвитку національного виробництва, які, зрештою, можуть розцінюватися такими й з боку зовнішніх інвесторів, що, відповідним чином, також слід розглядати в контексті посилення міжнародних конкурентних переваг національної економіки.

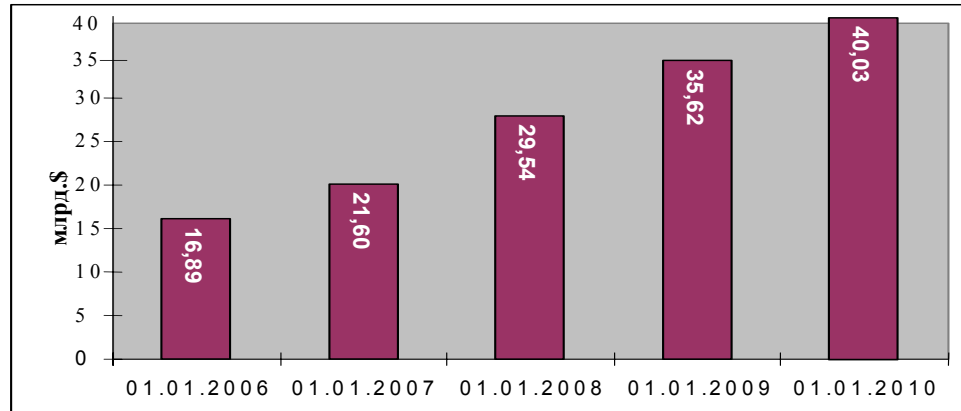

Рис. 1. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну 2006-2010 рр. [16].

У західній науковій школі також існують суперечливі погляди на вплив, який здійснює міжнародна фінансова взаємодія на господарське зростання, а саме, до якого ступеня економіка не обмежує здійснення транскордонних операцій. Зокрема, такі дослідники, як М.Обстфельд та Г.Едісон, обґрунтовують положення, що глибоке проникнення міжнародних банківських груп та фінансова лібералізація полегшує процес розподілу ризиків і таким чином сприяє спеціалізації виробництва, розміщенню капіталу та економічному зростанню. Також, взаємодія з транснаціональним банківським капіталом може покращити функціонування внутрішніх фінансових систем шляхом посилення конкуренції та імпорту фінансових послуг, що в результаті позитивно впливає на зростання [8; 13].

З іншого боку, за умов існування викривлень міжнародна фінансова лібералізація фактично може уповільнювати процес зростання. Особливо загрозовою, на думку Б.Ейхенґріна, експансія транснаціонального капіталу є у країнах з фінансовими ринками, що формуються, зі слабкими інституціями, нестабільними грошово-кредитними системами та законодавчою базою, яка може фактично спричинити відплив капіталу з країн з дефіцитом до країн з надлишком капіталу, які мають кращі інституції. Б.Ейхенґрін обстоює твердження, що сприяти зростанню можна лише у країнах зі здоровою системою інституцій та ефективною економічною політикою. До того ж, існує незчисленна кількість груп викривлень, в результаті яких лібералізація регулювання міжнародного руху капіталів буде перешкоджати розміщенню ресурсів та зростанню. Наприклад, за умов існування викривлень у сфері торгівлі лібералізація руху капіталу може спрямувати потоки капіталу до секторів, в яких країна не має порівняльних переваг [9].

Однак, основним теоретичним питанням залишається оптимізація фінансово-кредитного забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки як чинника стимулювання темпів економічного розвитку. На думку Т. де Свана, М. Клейна, Г. Оліві саме загострення міжнародної конкуренції може збільшити ефективність внутрішньої фінансової системи через впровадження міжнародних стандартів, а також внаслідок потенційної загрози "боротьби за якість" з боку іноземних посередників. Філії і відділення іноземних банків можуть

збільшити абсолютні розміри національної банківської системи, зайняти ті ніші на ринку, на які раніше не звертали уваги, а також запровадити фінансові інновації, що безпосередньо розширює масштаби фінансових послуг. Такі переваги, як збільшення ефективності та розміру фінансового ринку, можуть підвищити обсяги наявних заощаджень як шляхом збільшення внутрішніх заощаджень, так і в результаті залучення капіталу. Зростання обсягів заощаджень, у свою чергу, може надати можливість посередникам використати ефект масштабу [10; 14].

Однак, дана наукова точка зору ніяким чином не є універсальною. Дж.Багваті, зокрема, відзначає нееквівалентність отриманих переваг високої міжнародної мобільності капіталу, яка найчастіше асоціюється з присутністю філій та дочірніх установ транснаціональних банківських груп. Асиметрична інформація, стадна поведінка, фінансові бульбашки та інші проблеми є лише одними з причин аномалій на міжнародних фінансових ринках. Відкриття кордонів для руху капіталу лише збільшує ризики втрати міжнародної конкурентоспроможності для приймаючих країн, а переваги мобільності капіталу не настільки великі для того, щоб виправдати свої потенційні загрози [7].

На нашу думку, за відсутності дієвого грошово-кредитного наповнення банківської системи, яке має сприяти економічній динаміці країни глибока взаємодія з транснаціональним інвестиційно-банківським капіталом носить лихварський характер і не може бути чинником виходу країн на траєкторію самопідтримуючого зростання. З іншого боку, економічна спільнота буде брати під сумнів переваги, які фактично виникають завдяки фінансовій лібералізації. Більше того, країни-експортери капіталу стають теж вразливими до коливань на фінансових ринках, що формуються, коли їх уряди послаблюють контроль над припливом та відпливом капіталу, враховуючи глибину та обсяги ресурсів, що надійшли (рис. 2).

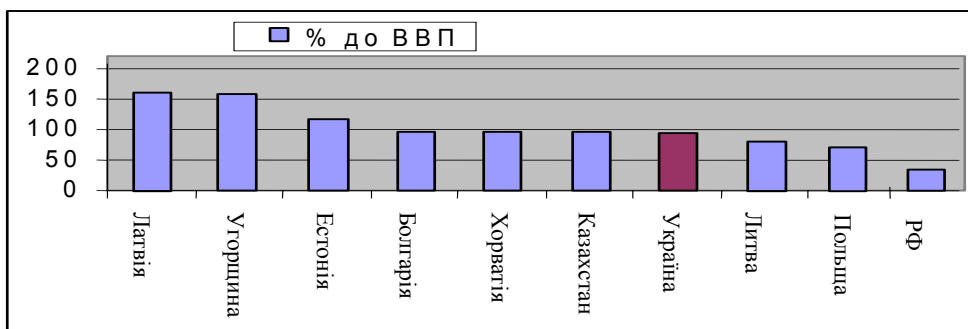

Рис. 2. Показники сукупного зовнішнього боргу у нових ринкових економіках на 01.01.2010 р.[3, с.7].

Основною проблемою як України, так і інших країн з ринками, що формуються, є невідповідність потребам модернізації економіки, розвитку експорту наукоємної продукції з високим вмістом доданої вартості, що призводить до таких загроз економічній безпеці держави як закріплення сировинної спеціалізації

української економіки на світовому ринку, занепаду галузей, які забезпечують виробництво кінцевої продукції.

Вихідною позицією трансформування організаційних структур фінансово-кредитного забезпечення взаємодії України з міжнародним банківським капіталом як чинника конкурентоспроможності національної економіки, має стати фінансове сприяння експорту, стимулювання кредитування робіт з освоєння наукоємної продукції, встановлення господарської взаємодії інститутів різних рівнів (наднаціональних, національних, регіональних) з метою надання гарантійних зобов'язань щодо залучення кредитних ресурсів, так і гарантійних зобов'язань та страхування експортних кредитів від комерційних і політичних ризиків (рис. 3).

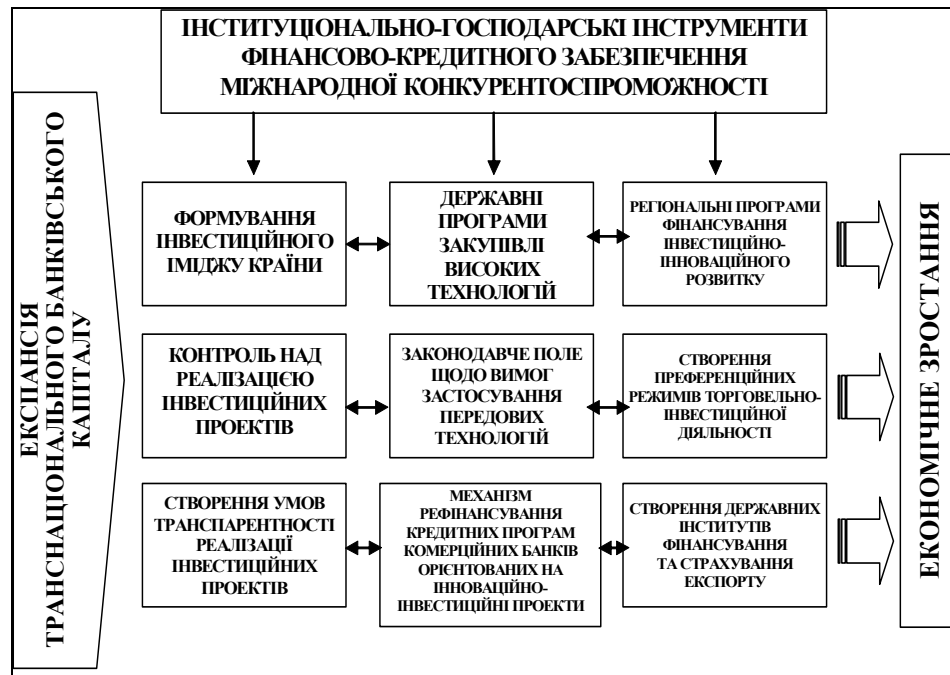

Рис. 3. Механізми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки в умовах взаємодії з транснаціональним банківським капіталом.

Джерело: складено автором.

Узагальнюючи наукові підходи щодо господарської взаємодії експансії багатонаціональних інвестиційно-банківських груп на ринки, що формуються, та міжнародних конкурентних позицій приймаючих країн, можна сформулювати декілька груп прямих і непрямих каналів, через які фінансова взаємодія може сприяти економічному зростанню, а саме:

міжнародні потоки капіталу між індустріально розвинутими державами та ринками, що формуються, є взаємовигідними для обох груп країн. Вони надають можливість здійснювати інвестиції в країни з дефіцитом капіталу, оскільки забезпечують вищий відсоток з капіталу, ніж встановлений в країнах з надлишком

капіталу (що одночасно збільшує ставки рентабельності капіталу та сприяє збільшенню внутрішніх заощаджень в приймаючих країнах);

- в результаті покращення глобального розподілу ризиків іноземні капіталовкладники надають можливості ефективно диверсифікувати ризики між іноземними і внутрішніми інвесторами. Оскільки потоки капіталу збільшуються, внутрішній фондовий ринок стає більш ліквідним, що може в подальшому скоротити премію за ризик по цінних паперах, таким чином зменшуючи вартість отримання капіталу для інвестицій [12];

- економіки, які інтегровані у фінансовій сфері, залучають непропорційно велику частку прямих іноземних інвестицій, що потенційно може викликати приплив технологій і бути каналом передачі управлінських навичок. Така передача може збільшити сукупну продуктивність і в свою чергу сприяти міжнародній конкурентоспроможності;

- збільшення частки іноземного капіталу у комерційних банках транзитивних країн спричиняє прямі макрофінансові позитивні ефекти, зокрема, полегшує доступ на міжнародні фінансові ринки, допомагає удосконаленню структури управління і нагляду за внутрішньою банківською промисловістю, стимулює запровадження великої кількості нових фінансових інструментів та банківських технологій, а також у результаті залучення іноземних банків збільшується конкуренція, яка у свою чергу може покращити як якість внутрішніх фінансових послуг та ефективність розміщення ресурсів, так і загальні конкурентні позиції країн з ринками, що формуються [6, с. 54].

Однак, крім прямих позитивних господарських ефектів господарської взаємодії з міжнародним фінансовим капіталом, і вітчизняні й зарубіжні дослідники виділяють і ряд суперечливих каналів впливу міжнародної фінансової взаємодії на конкурентоспроможність нових ринкових економік. Без наявності механізму управління ризиками структура високо спеціалізованого виробництва буде характеризуватися мінливістю обсягів виробництва і таким чином непостійним характером споживання. Перспектива можливого збільшення мінливості може перешкоджати країнам здійснювати спеціалізацію, яка сприяє зростанню; більша мінливість також, як правило, передбачає зменшення сукупного обсягу заощаджень і зниження обсягів інвестицій [5].

ВИСНОВКИ. Хоча на сучасному етапі розвитку не існує суттєвих теоретичних доказів існування стійкого зв'язку між проникненням транснаціональних банків та економічним зростанням, можна стверджувати, що країни, з ринками, що формуються, в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів у будь-якому разі повинні орієнтуватися на посилення фінансової взаємодії з міжнародними ринками капіталу, щоб у кінцевому рахунку покращувати потенціал зростання у довгостроковій перспективі. Проблема полягає у тому, яким чином управляти короткостроковими ризиками, що пов'язані з фінансовою глобалізацією, яка без створення належних передумов може призвести до виникнення лише декількох переваг зростання та більшої мінливості виробництва і споживання у короткостроковій перспективі. Адже за відсутності дієвих заходів щодо оптимізації фінансово-кредитного

забезпечення даної взаємодії у транзитивних країнах існує велика загроза другої хвилі світової економічної кризи.

Теоретичні дослідження свідчать, що лише за умов створення необхідної інфраструктури у сфері сильних внутрішніх фінансових інституцій, здорової макроекономічної структури та інформаційної бази, необхідної для ефективного функціонування ринків, високого рівня транспарентності та корпоративного управління можна зберігати міжнародні конкурентні переваги. Для забезпечення захисту національних інтересів в умовах посилення глобальної конкуренції необхідне трансформування національної фінансово-кредитної системи, спрямоване на нейтралізацію екзогенних ризиків глобальної фінансової нестабільності, а також на створення в нашій державі розгалуженої системи спеціалізованих фінансових інститутів (експортних кредитних агентств, агентств гарантійного забезпечення), відповідного інфраструктурного забезпечення для ефективного функціонування всіх секторів фінансового ринку та формування сучасної регуляторної системи.

Список літератури

1. Геец В. М. Нужно стимулировать предпринимательскую инициативу, а не иждивенческие настроения / В. М. Геец // Экономические известия. – 2008. – 20 марта. № 50 (813). – С. 1, 7.
2. Кравчук К. Чекайте на дефолти / К. Кравчук // Контракти. – 2009. – №51-52 (21.12.2009). – С. 4 – 5.
3. Снежко Е. Дерево возможного кризиса в 2010 году / Е. Снежко // Инвест-газета. – 2010. – (22-31.01.2010) – С. 6–7.
4. Філіпенко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації : [навч. посіб.] / Антон Сергійович Філіпенко. – К. : Знання України, 2006. – 316 с.
5. Фурса С. Єврооблігації України: американські гірки в темному тунелі / С.Фурса // Дзеркало тижня. – 8(788). – (27 лютого 2010 р.) – С. 7.
6. Шульга Н., Слободяник О. Оцінка вартості банків на основі порівняльного підходу // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – №3. – 2009. – С. 50 – 60.
7. Bhagwati J. The capital myth: the difference between trade in widgets and trade in dollars // Foreign Affairs. – 1998. – X277. – Pp. 1 – 12.
8. Edison H., Levine R., Rici L., Slok T. International financial integration and economic growth // NBER Working Paper. – 2002. – Xs 9164. – 38 p.
9. Eichengreen Barry. The EMS Crises in Retrospect // Working Paper National Bureau of Economic Research. Cambridge, MA. – 2000. - №8035. – December. – 63 p.
10. Klein M., Olivei G. Capital account liberalization, financial depth and economic growth // NBER Working Paper. – 1999. – N7384. – 30 p.
11. Levine R. International financial liberalization and economic growth // Review of International Economics. – 2001. – Xa 9. – Pp. 688 – 702.
12. McLean B., Shrestha S. International financial liberalisation and economic growth // Reserve Bank of Australia // Research Discussion Paper. – 2002. – N2002-03. – 24 p.
13. Obstfeld M. The global capital market: benefactor or menace? // Journal of economic perspectives. – 1998. – Vol. 12. – Pp.9 – 30.
14. De Swaan T. International capital flows: discussion /in J. Sneddon Little and G. Olivei, eds. Rethinking the international monetary system. Federal Reserve Bank of Boston. - Conference Series – 1999. – X943. – Pp. 163-169.
15. www.bank.gov.ua офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс].
16. www.ukrstat.gov.ua офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс].

Дмитриев В.С. Теоретические принципы обеспечения конкурентоспособности развивающихся стран под воздействием транснационального банковского капитала / В.С. Дмитриев // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Экономика и управление. – 2010. – Т. 23 (62). № 1. - С. 49-57.

Статья посвящена исследованию опыта относительно формирования современной системы взаимодействия с транснациональными банками в странах, которые развиваются, обосновываются финансовые механизмы обеспечения конкурентоспособности национальной экономики.

Ключевые слова: транснациональные банки, страны с переходной экономикой, международная конкурентоспособность, иностранные инвестиции, экономический рост, экономические риски, финансовая либерализация, страны с рынками, которые формируются.

Dmitriyev V.S. Theoretical principles of developing countries providing competitiveness under influence of international bank capital / V.S. Dmitriyev // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. – Series: Economy and Management. – 2010. - Vol. 23 (62), № 1. – P. 49-57.

This article argues the issue research to theoretical experience of formation the modern system of interaction with transnational banks in the transitive countries, financial mechanisms of maintenance of competitiveness of national economy are given reason.

Key words: transnational banks, the transitive countries, the international competitiveness, foreign investments, economic growth, economic risks, financial liberalization, Emerging Market Systems.

Статья поступила в редакцию 20.01.2010 г.